

„Romové umožňují nahlédnout rozpory existující v našich společnostech“

Rozhovor s Anou Ivasiuc a Veronikou Nagy

Vztah kriminologie a společenských menšin lze označit přinejlepším za komplikovaný. Velmi dobře to ukazuje případ Romů, respektive c/Cikánů, jak byli v minulosti označováni dominantními společenskými skupinami. Již v díle jednoho ze zakladatelů kriminologie Cesara Lombrosa byli „Cikáni“ zmiňováni na podporu teze o existenci „rozených zločinců“ a tuto „kriminálně-biologickou“ perspektivu následně přejali autoři a instituce v řadě evropských zemí, včetně Německa, kde nakonec vyústila v systematickou likvidaci Romů v koncentračních táborech.

Nacistická genocida Romů představuje důležitou historickou událost, jež nás upomíná na důsledky, které nenávistné rámování určitých společenských skupin může mít. Na druhé straně je třeba reflektovat, že tato událost je spíše výsledkem určité historické kontinuity, která naneštěstí v určitých podobách trvá dodnes. Oproti dřívějšímu se ovšem řada kriminologů zapojila do kritiky protiromských předsudků a stereotypů, a to nejen na úrovni trestných činů z nenávisti, bezpečnostních složek, ale také kriminologických výstupů, kde si anticiganismus stále nachází cestu, byť v oné „rozumné“ podobě, o níž kriticky referoval Huub van Baar. Rozumný anticiganismus v jeho pojetí označuje neliberální praktiky, které z Romů dělají bezpečnostní hrozbu a tím ospravedlňují nutnost regulace jejich pohybu a každodenních aktivit cestou stigmatizujících a diskriminačních praktik.

Kritickou perspektivu na vztah Romů, kriminality a bezpečnosti zastávají také Ana Ivasiuc a Veronika Nagy, které obě vystudovaly kulturní antropologii v Rumunsku a Maďarsku, než se o toto téma začaly zajímat. Jakkoli k problematice kriminality a bezpečnosti přistupují z různých pozic a také jejich etnografické výzkumy se orientují na různé aktéry v různých kontextech, jejich přístupy spojuje zájem o reflexi různých forem nespravedlnosti, jimž jsou lidé označováni jako Romové vystaveni. Ivasiuc v současnosti působí v Centru konfliktních studií na Univerzitě v Marburgu a podílela se na přípravě dvou monografií věnovaných sekuritizaci Romů v Evropě a romskému aktivismu. Nagy je zaměstnána v Institutu trestního práva Willema Pompea na Univerzitě v Utrechtu a nedávno jí vyšla monografie o roli orgánů správy sociálního zabezpečení v kontextu mobility občanů členských států Evropské unie (viz Doporučenou literaturu na konci článku).

V rozhovoru, který probíhal formou emailové korespondence, jsme se dotkli mnoha témat, od významu studia Romů v kriminologické perspektivě přes výpůjčky konceptů a teoretických rámců z jiných akademických disciplín po vlastní zjištění z terénních výzkumů v Itálii, Velké Británii a Nizozemí a důvody k používání etnografie jako hlavní výzkumné metody. Výsledkem je text, jenž čtenáře může jen podnítit k četbě nejen níže uvedených literárních zdrojů.

Václav Walach: Obě se dlouhodobě věnujete výzkumu tzv. romské otázky. Co vás k tomu přivedlo a proč by se jí kriminologové měli zaobírat?

Ana Ivasiuc: Vyrůstla jsem v Rumunsku, v zemi, kde je anticiganismus spíše pravidlem než výjimkou. Vzpomínám si na jednu debatu se svými přáteli o filmu Tonyho Gatlifa *Gádžo dílo*. Snímek rekonstruuje nástup anticiganismu v Rumunsku po roce 1989, kdy byli Romové asi na dvaceti místech hromadně napadeni, jejich domy vypáleny a oni sami lynčováni. Ačkoli byl film natočen podle skutečných událostí, mé přátele nešokovaly ani tak zločiny páchané na Romech, jako vyličení Rumunů coby zdivočelých násilníků. Má velmi dobrá kamarádka s antirasistickými názory a smyslem pro spravedlnost na to reagovala velmi emocionálně, odešla od stolu. Díky tomu jsem si uvědomila, že jde o něco, nad čím stojí za to přemýšlet a za co bychom měli bojovat. Šla jsem za ní, a když jsem ji našla na toaletě, byla zřetelně rozrušená. Rozrušila ji představa, jak předsudeční proti Romům naši přátelé – jinak velmi milí lidé – jsou. Toto byl pro mě rozhodující moment. Uvědomila jsem si, co znamená „banalita zla“ a jak hluboce zakořeněné jsou protiromské předsudky uvnitř rumunské společnosti.

Na tento příběh jsem často vzpomínala, než se mi naskytla příležitost pracovat pro jednu romskou nevládku v Bukurešti. Koordinovala jsem tam výzkum orientovaný na hájení zájmů Romů, takže jsem se k výzkumu témat týkajících se Romů dostala skrze práci. Svým výzkumem jsem se snažila poukázat na kontrast mezi tím, v jak silně předsudečném světě Romové žijí a jak jsou kriminalizováni na jedné straně a jakým de facto nerovnostem musejí čelit na straně druhé. Kritičtí kriminologové by se měli zabývat právě touto dynamikou kriminalizace. Mají k tomu vhodné teoretické a konceptuální nástroje a konstruktivistickou perspektivu, díky níž mohou analyzovat, jak a proč společnost aktivně produkuje sociální deviaci a kriminalitu.

Ale je tady ještě jeden důvod, proč by se měli kritičtí kriminologové zajímat o Romy. Podle italského antropologa Leonarda Pisara zaujímají Romové takové společenské postavení, které umožňuje nahlédnout rozpory existující v našich společnostech. Například taková představa o rovném vynucování zákonů, kterou považujeme za samozřejmou, se začne rozpadat, pakliže ji prozkoumáme v případě Romů. Začne se ukazovat, že právo existuje k zajištění sociálního řádu, v němž hlavní roli hraje soukromé vlastnictví a kapitál. Kvůli své marginalizované pozici v tomto konkrétním sociálním řádu nám Romové mohou pomoci ukázat, že zatímco se policie soustředí na postihování bagatelní kriminality marginalizovaných skupin, Italové beztrestně kradou miliony „svými pery“, jak to řekl jeden Rom, s nímž jsem se bavila o korupci. Jinými slovy, kriminologové by měli věnovat pozornost tomu, jak a proč jsou marginalizované skupiny, jako jsou Romové, kriminalizovány ve prospěch ochrany hluboce nespravedlivého sociálního řádu.

Veronika Nagy: Když jsem se v roce 2003 přestěhovala z Maďarska do Nizozemí, zaujalo mě, jak různé a rozporuplné představy existují v různých zemích o jiných etnických skupinách, konkrétně tedy o těch, které si zde pojmenoval jako „Romy“. Ta rozdílnost byla opravdu překvapující. Na jedné straně byla tato menšina asociována hlavně s „hrozbou“ a „špínou“, na straně druhé jsem se setkávala s antropologickými narativy o Romech, které byly často romantizující, tradicionalizující, ba dokonce tribalizující. Když jsem coby studentka prováděla svůj terénní výzkum v Nizozemí, dost mě tyto narativy mátlly. A později, když jsem pracovala

u Probační služby Armády spásy, jsem se zase střetávala s koncepcemi sociálních pracovníků, které Romy a travellery spojovaly s chudobou, negramotností, sociální a institucionální nedůvěrou, nezákonnými tradicemi a stereotypními genderovými představami. Přitom se jednalo o lidi s různou barvou pleti, kulturou, jazykem, hodnotami atd. Během svého doktorátu jsem poznala politické narativy a aktivistické rámce, které byly používány ve vztahu k romským etnicitám a které výše uvedené stereotypy reprodukovaly. Zároveň jsem se seznámila s lidmi z akademického prostředí, kteří vůči těmto etnickým rámcům vystupovali z pozice „zástupců Romů“. Přestože jsou mezi lidmi, kteří žijí s touto (vnímanou) identitou, ohromné sociální, ekonomické a kulturní rozdíly, často je tato identita politicky zneužívána. Na Západě se společenské konotace ohledně Romů radikálně proměnily po tranzici postkomunistických zemí a zejména po posledním rozšíření Evropské unie směrem na Východ. A můj obecný zájem o důsledky těchto nových etnických konstrukcí jenom zesílil.

Svůj první výzkum s romskými migranty jsem zahájila v roce 2012 a právě tehdy jsem zjistila, jak důležité etnické konotace na straně přijímacích společností a místních úředníků jsou a jak zásadní dopady mají na životy migrantů. Poznala jsem lidi unavené z toho, jak jsou viktimizováni, a našťavé kvůli tomu, jak si do nich druzí projektují své představy o jejich údajné etnické kultuře, chudobě a jinakosti. Zjistila jsem, jak toto vnímání utváří jejich ekonomické šance, vzdělanostní příležitosti a důvěru. Uvědomila jsem si reálné důsledky sociálního profilování, jak to, že jste neustále pozorováni, etnicky kategorizováni a posuzováni, ovlivňuje individuální rozhodování o každém aspektu vašeho veřejného života.

Jako kriminoložka se pokouším upozorňovat na nebezpečí, která vyplývají z používání sociálně konstruovaných etnických identit, a na rizika, která plynou z dominantního postavení etnických předsudků ve vysvětlování lidského jednání. Romská identita není důvod, vysvětlení ani omluva deviantního chování. Neměli bychom ji rozehrávat, kdykoli nám to přijde na mysl. Abychom porozuměli lidskému jednání, potřebujeme mnohem širší rámec. Domnívám se, že kriminologie by měla reflexivně uchopit otázku vymáhání zákonů a specificky se zaměřit na újmu, kterou způsobuje profilování v digitálním věku. Společně s používáním sociálních médií, online úředních formulářů a omezeným jednáním s úředníky tváří v tvář se objevují nové aspekty kolektivní újmy a digitální nespravedlnosti, což platí zvláště pro ty, kteří nejsou tolik schopni pohybovat se na internetu.

VW: Ve svém výzkumu používáte koncepty vytvořené v kritických bezpečnostních studiích, jako je například sekuritizace. Ta chápe bezpečnost jako otázku řečových aktů, díky nimž se určité téma mění na bezpečnostní problém. Bezpečnostní rámování implikuje vytvoření výjimečného stavu, který umožňuje realizovat opatření, jež by byla za běžných okolností neospravedlnitelná. Jak tato perspektiva ovlivňuje vaše bádání a obecně co si lze vzít z kritických bezpečnostních studií do výzkumu situace Romů v Evropě?

VN: Bezpečnostní studia se v posledních desetiletích dostala daleko za hranice mezinárodních vztahů. Kritická kriminologie staví na podobných filozofických základech (viz zejména uplatnění Habermase při formulování Kritických bezpečnostních studií¹), takže obě disciplíny jsou fundamentálně propojené. Nejenže staví na stejné estetice deviance a kontroly, ale také

1 Kritická bezpečnostní studia, psána s velkým počátečním písmenem, jsou jednou z mnoha disciplín kritických bezpečnostních studií (feministická bezpečnostní studia, postkoloniální bezpečnostní studia, poststrukturalistická bezpečnostní studia aj.), pozn. autora.

jsou lépe uzpůsobené k využívání interdisciplinárního potenciálu v empirickém výzkumu, neboť sdílejí skepticismus ohledně tradičního chápání kriminologie a bezpečnostních studií. To považuji za první krok k reflexivitě, která zplodila koncept sekuritizace.

Koncept sekuritizace byl velmi populární, když jsem prováděla svůj doktorský výzkum mobility Romů v Evropské unii. Několik studií rámovalo romské migranty jako objekty sekuritizace. Nicméně, viděno zpětně, sekuritizace mi připadá jako příliš jednostranný přístup, protože na sociální interakce nahlíží shora dolů, ze strany mocných na ty méně mocné, jejichž aktérství spíše přehlíží. Zpočátku jsem se touto literaturou inspirovala hodně, ale po provedení výzkumu se mohu ztotožnit s jejími kritiky, konkrétně s Didierem Bigo a Pařížskou školou bezpečnosti.

Později se můj zájem stočil na reakce na sekuritizaci. To, že řečové akty čím dál tím více rámovaly migraci jako problém bezpečnosti, bylo zřejmé. Avšak to, jak jsou tyto akty propojeny s místní kontextem, kulturními tématy a mocenskými vztahy, už tak jasné nebylo. Z toho důvodu se můj epistemický pohled více inspiroval u jiných škol francouzské filozofie než u těch, které se odvolávaly na Michela Foucaulta a Pierra Bourdieu. Byli to hlavně Gilles Deleuze a Félix Guattari, kteří mi umožnili pochopit interakce mezi etnickými migranty a přijímacími společnostmi více horizontálně, jako asambláže. I když se tedy stále spoléhám na koncept sekuritizace při obecném pojímání toho, jak jsou „hrozba“ a „rizika“ konceptualizována prostřednictvím etnických konotací, je důležité nereprodukovat tytéž etnicky laděné narativy. Romové nejsou ze své podstaty náchylnější ke zločinu či obtěžování, stejně jako nejsou nebezpečnější než jiní. Tyto předpoklady, které využívají podobné charakteristiky a ospravedlnění, mohou vést k těm samým tenzím, které vytvářejí široce kritizované, populistické sekuritizační praktiky.

Proto se raději držím konceptů jako dohledové asambláže (*surveillance assemblages*) a dynamických teoretických hledisek, když se věnuji vztahu mezi bezpečností, zločinem a etnicitou, který také zahrnuje vztah se státem a občanskou společností. Deleuzovská škola nejenže zvýraznila metodologické limity migračních studií, ale také umožnila více se zabývat aktérstvím, strukturou a rolí digitální hegemonie v kontextu sekuritizace etnických migrantů. Lidé, kteří se v mém výzkumu identifikovali jako Romové, se zároveň vyjadřovali tak, že jsou rádi, že si v zahraničí mohou užívat své etnické neviditelnosti, respektive toho, že jsou chápáni jako hostující pracovníci z východní Evropy či jako experti a že tedy nejsou vměštnáváni do kategorie bezmocných/diskriminovaných/zneužívajících sociální dávky.

AI: Sekuritizace byla mým prvním teoretickým rámcem, když jsem se zabývala bezpečnostním vládnutím ve vztahu k Romům v soudobé Evropě. Musím se však přiznat, že tomu tak bylo především kvůli projektu, jehož jsem byla součástí a který si sekuritizaci stanovil jako své východisko. Spolu s Huubem van Baarem a Reginou Kreide jsem editovala knihu *The Securitization of the Roma in Europe*, v níž se tento koncept skutečně ukázal jako produktivní, pokud jde o analýzu toho, jak jsou Romové produkováni a řízeni jako hrozba v kontextu témat, jako je mobilita, rozvojová pomoc, vizualita či zavádění tržních vztahů do oblastí řízených státem. Nicméně díky svému tříletému výzkumu v Itálii, zčásti založenému na etnografii formální a neformální kontroly (*policing*) Romů, jsem si také začala uvědomovat limity sekuritizace jakožto teoretického rámce.

V článku, který momentálně dopisuji, přistupuji k sekuritizaci z antropologické perspektivy. Vycházím z premisy, že vědění není objektivní, hodnotově neutrální a atemporál-

ní, nýbrž vždy vznikající v určitých sociohistorických kontextech. Sekuritizaci vnímám jako koncept, který sám vznikl v rámci bezpečnostního paradigmatu, v jehož důsledku se „bezpečnost“ stala hodnotou či právem svého druhu a jako taková produkuje určité představy, politiky, aparáty a v konečném důsledku se stává mechanismem sociálního třídění, jehož prostřednictvím jsou ti na dně společenských hierarchií produkováni jako nebezpeční. Bezpečnost v současné době funguje jako mechanismus legitimizující společenské hierarchie. Koncept sekuritizace povstal z multiplikace bezpečnostních promluv v našich společnostech (viz například rámování migrace jako nové hrozby) a jako takový by měl být chápán, ne jako „objektivní“ koncept, který pochází z neutrálního atemporálního prostoru, který je odpojený od společnosti. To také znamená, že by teorie měly být vždy vnímány s určitým odstupem a že výzkumný proces by měl zahrnovat něco víc než jenom aplikování teorie na určitou oblast a zjišťovat, zda něco „funguje“ nebo ne.

V antropologii jsme vedeni k tomu, abychom refleктоvali, jak teorie a koncepty utvářejí způsoby, jimiž vytváříme naše data. A tak jsem si jednou řekla, že nechám sekuritizaci sekuritizací a podívám se, co jiného ještě vzešlo z mého terénního výzkumu. A bylo to něco fascinujícího. Ukázalo se, že sekuritizace má hodně co dočinění s tím, jak se v pozdním kapitalismu produkuje městský prostor, a že by má analýza byla celistvější, pokud bych do ní začlenila další teoretická hlediska: materialitu (ne)bezpečnosti a politicko-ekonomickou interpretaci toho, jak je produkován prostor na římských periferiích v čase rostoucí prekarizace. Tyto dvě dimenze lépe vysvětlují, proč se k Romům čím dál tím více přistupuje jako k bezpečnostním hrozbám. Nicméně to samo o sobě není nic nového, protože Romové byli po staletí kriminalizováni a konstruováni jako nebezpeční. Aplikování sekuritizačního rámce na Romy nakonec ukazuje pouze to, že se jejich kriminalizace děje prostřednictvím pojmů, které mají v daném historickém momentu největší sílu. Jsou to pojmy bezpečnosti, které jsou za vlády bezpečnostního paradigmatu s to nejefektivněji ospravedlnit jejich exkluzi.

Z mého pohledu je nesrovnatelně zajímavější a také ambicióznější otázkou, proč a jak se samo toto bezpečnostní paradigma zrodilo a převládlo v takové síle. V italských novinách z osmdesátých let se slovo *sicurezza* (bezpečnost, bezpečí) objevuje jen zřídka, v podstatě jen v debatách o bezpečnostních pásech v automobilech, o bezpečnosti na staveništi či bezpečnosti letového provozu, a byla chápána výlučně jako otázka tělesné integrity. Od devadesátých let dál, v kontextu stále častějšího rámování migrace jako hrozby, se pojem nebezpečnosti posunul k dnešnímu významu: pocíťovaná hrozba vůči určité představované skupině, jako je třeba národ. Věřím, že právě toto představuje limit sekuritizace jako konceptu. Ačkoli nám sekuritizace pomáhá vysvětlit, jak se určitá témata stávají bezpečnostními problémy, samotný vzestup bezpečnostního paradigmatu vysvětlit nedokáže, a to právě proto, že jde o jeho vlastní výtvar. Proč se v naší době stalo bezpečnostní paradigma tak úspěšným a produktivním, zůstává neobjasněno. Máme-li tuto otázku zodpovědět, musíme se poohlédnout po jiných konceptuálních rámcích.

VW: Zdá se, že studium sekuritizace má hodně společného se studií dohledu (surveillance studies), což je další disciplína, se kterou pracujete. Zatímco Ana se zaměřila na „nestátní vertikální dohled“ nad Romy, Veronika zkoumala proměny britského státu za účelem kontroly transnacionálních migrantů. Které faktory podle vás stojí za ochotou tyto sociální kategorie kontrolovat?

AI: Ve svém výzkumu jsem se setkala s domobranou, která se ustavila, aby ochránila jisté středostavovské sousedství na římském předměstí před majetkovou kriminalitou. Její vznik byl prezentován jako reakce na údajný nárůst zločinů páchaných Romy z nedalekého tábora (campo nomade). Nazvala jsem tento druh občanské, neformální kontroly jako vertikální nestátní dohled (vertical non-state surveillance), abych jej odlišila od dohledu mezi sobě rovnými aktéry (peer surveillance), který byl teoretizován ve studiích dohledu. V tomto případě, ačkoli se stále jedná o nestátní dohled, má tato praxe podobu kontroly vykonávané jednou skupinou nad skupinou se zdatelně nižším společenským statusem.

Obecně platí, že kategorie s nižším společenským statusem jsou častěji podrobeny policejnímu dohledu, a to s cílem ochránit existující sociální hierarchie a legitimizovat vyloučení marginalizovaných. Není divu, že například některá sousedství, kde žije relativně více imigrantů, jsou sekuritizována, tj. konstruována jako nebezpečná a nežádoucí místa, zatímco středostavovská, převážně bělošská sousedství jsou běžně vnímána jako místa bezpečí. Obdobně se nelze divit tomu, že imigranti a chudí, tzv. přebytečné populace (surplus populations), jsou policií kontrolovány mnohem více než skupiny nacházející se výše na společenském žebříčku. Velmi dobře toto téma teoreticky zpracoval Loïc Wacquant a nachází se též v popředí policejní etnografie Didiera Fassina, jenž policejní dohled chápe na způsob udržování společenského řádu. Myslím si, že ti lépe postavení nějak vnímají, že marginalizovaní ohrožují společenský řád především tím, že se neztotožňují s diskurzy, podle kterých jsou společenské nerovnosti spravedlivé povahy. Nicméně nástup „nebezpečných tříd“ a s tím související ohromné úsilí, jež bylo vloženo do jejich kontroly, musejí být historicky a konceptuálně napojeny na vznik kapitalismu a národního státu.

S příchodem kapitalismu se právo proměnilo tak, aby jednak chránilo soukromé vlastnictví, ale také aby vymýtilo či zamezilo tuláctví, což implicitně znamenalo podřízení námezdní práci. Strach z „Cikánů“ zejména s ohledem na majetkovou kriminalitu a následná institucionalizace jejich (zavádějící) reprezentace coby nomádů v Itálii jen dovádí do důsledku představu dvou hlavních nepřátel zákona: zloděje a tuláka. Především tulák představuje hrozbu tím, že uniká státnímu dohledu a tím ztělesňuje obávanou neschopnost státu vládnout nad jeho obyvatelstvem. Reprezentace tuláctví coby hrozby byla zvláště produktivní v kontextu rozvoje moderních technik policejní práce. Například v Itálii se boj s tuláctvím nachází v základu vojenské policie Carabinieri.

VN: Tím faktorem jsou, jednoduše řečeno, peníze. V pozdně moderních neoliberálních společnostech jsou státy ovládány korporátními zájmy a neatraktivní skupiny jsou stále méně definovány kulturně či etnicky, spíše jsou definovány jako problém nákladů. Romové nečelí extrémním dohledovým praktikám kvůli své etnické viditelnosti, ale spíše kvůli své omezené sledovatelnosti na úrovni zaměstnání, bydlení, kvalifikace či vzdělání. Na správné úrovni jsou hlavním tématem monitorování daně, dávky, podvody a tím pádem nepřímá kontrola mobility. Rodiny zapojené do neformálního obchodu či služeb typu zahradničení, tito ekonomičtí duchové, jsou definovány jako hrozby kvůli svému neobvyklému pracovnímu profilu. Nejedná se o hrozby v tradičním pojetí, ale o finanční riziko v oblasti státních výdajů souvisejících

s daňovými úlevami, dávkami na bydlení či jinými sociálními dávkami, poskytovanými příjímajícími zeměmi. Skutečné bezpečnostní zájmy dnes leží v mezinárodní špionáži, kritické infrastruktury a zpravodajských tématech, jako je boj proti terorismu. Civilní bezpečnostní témata jsou mnohem méně důležitá z hlediska dohledových praktik, zpravidla jsou outsourcovány soukromým firmám a monitorovány lokálními orgány. Stručně, závažná bezpečnostní témata jsou stále věcí státních zpravodajských služeb, ale vzhledem k technologickému vývoji a populismu stojícímu za sekuritizačními praktikami je dohled vykonáván také novými státními aktéry, kteří monitorují každodenní praktiky. Proto mám za to, že sociální kategorie, které jsou vystaveny mechanismům profilování, nejsou založeny na etnických rámcích. A také proto si myslím, že studia dohledu představují specifický přístup v rámci kritických bezpečnostních studií, přístup, který má blízko k disciplínám jako digitální spravedlnost, digitalizovaná humanitní studia a mediální a komunikační studia.

Co se týče studií dohledu, ještě bych chtěla dodat, že mi tento přístup umožňuje v kontextu digitální kriminologie vykročit z tradiční polarizované dichotomie obětí a pachatelů, jaká se používá například v normativních rámcích kyberzločinu. Díky tomu můžeme promýšlet naše digitalizované životy a etnicitu z nových pozic. Dohlížíme a kontrolujeme se navzájem online i offline, vytváříme digitální skupiny na bázi etnicity i jiných sdílených charakteristik. Tyto procesy nás nutí, abychom rozšířili tradiční hranice hierarchického dohledu, prozkoumali nové druhy sekuritizačních procesů a vytvořili nové chápání demokratizace či digilantismu v rámci etnicky laděných diskusí.

VW: Mohly byste více rozvést to, jakou úlohu podle vás hraje policie a jiné instituce vykonávající dohled nad určitými populacemi v kontextu sekuritizace a kontroly Romů? Ze svého výzkumu vím, že policisté tyto procesy nejen pomáhají uskutečňovat, ale také je kritizují či přímo zpochybňují. Setkaly jste se s podobně rozporným přístupem i vy?

VN: To opravdu záleží na tom, kde se zrovna nacházíš. Ve střední Evropě, která sestává z poměrně homogenních společností, se menšiny jako Romové potýkají s opravdu silným stigmatem, které odráží letité předsudky hluboce zakořeněné v policejní kultuře. Na druhé straně, existují země, kde Romové nejsou vůbec součástí policejní agendy. Police je jednou z institucí vlád národních států. Pokud vlády tolerují protiromské nebo kriminalizující narativy, promítne se to i do policejních praktik. Pokud se více pozornosti soustředí na jiné „problémové skupiny“, Romové nejsou vůbec součástí slovníku policejních složek.

Někdy je to až smutné, jak generalizující mohou migrační studia být, když pojednávají o policejních jednotkách. Samozřejmě všichni známe případy, kdy se policie dopustila zneužití pravomoci, diskriminace, rasového profilování, ale to se netýká pouze Romů a také nejde o univerzální praxi ve vztahu k menšinám. Během mého terénního výzkumu ve Velké Británii se velmi jasně ukazovalo, že pokud si nějaká migrantská skupina získá více pozornosti, má to jak svá pozitiva, tak negativa. Ve čtvrtích, kde byl pozorován nárůst kriminality spolu s příchodem nových skupin migrantů, došlo velmi rychle také k posilování povědomí o nich a jejich problémech. Kde Romové byli méně viditelní, tam se často ani nevědělo, že se jedná o romské migranty. Tento aspekt policejní práce si zasluhuje stejnou míru pozornosti v empirickém výzkumu jako obecné procesy sekuritizace etnických menšin.

AI: Bohužel případů, kdy by policisté, s nimiž jsem se setkala v rámci výzkumu, nějak zpochybňovali sekuritizaci či kontrolu Romů, je až nápadně málo. To, že policie musí kontrolovat Romy, se zde rozumí samo sebou, neboť představa Romů jako zločinců je hluboce zakořeněna v italské společnosti. Mnou zkoumaná policejní jednotka vznikla v době *emergenza nomadi*, výjimečného stavu vyhlášeného v roce 2008 Berlusconiho vládou, jako etnicky definovaná policejní jednotka – původně byla oficiálně nazvána jako Operativní koordinační jednotka pro nomádké osady. A když ji v Římě v roce 2010 zavedl krajně pravicový starosta Gianni Alemann, nikdo toto etnické vymezení neproblematizoval. Teprve později byl její název změněn na Veřejná a nouzová bezpečnostní jednotka. A i když byl v roce 2011 výjimečný stav prohlášen za protiústavní, tato jednotka měla stále jako svůj hlavní úkol dohlížení na římské *campi nomadi*. Právě kvůli tomu mluvili policisté o této jednotce jako o „cigánské policii“ a v kontextu dělby policejní práce ji považovali za cosi podřadného. Jestliže tedy někdy docházelo k pokusům o odpor, týkalo se to hlavně špatných pracovních podmínek policistů, pověřených hlídkováním v táborech. Tvrdili, že nejsou vybaveni k tomu, aby čelili otrěsným hygienickým podmínkám a možnostem nákazy, a že jsou vystaveni rizikům, která ostatní neberou v potaz. Zkrátka neoponovali svému úkolu z důvodu odmítání represe Romů, ale kvůli svému vlastnímu podřadnému postavení v policejních hierarchiích.

VW: Transnacionální mobilita Romů dala vzniknout nejen sekuritizačním a dohledovým praktikám, ale také rezistenci a solidaritě na straně dotčených. Veronika zkoumala toto téma ve svých případových studiích maďarských Romů offline i online. Ana spolueditovala knihu o romském aktivismu. K jakým závěrům jste v tomto ohledu došly?

VN: Během svého posledního výzkumu jsem identifikovala dvě hlavní témata. Tím prvním je přecenění negativních důsledků dohledových procesů. Samozřejmě, mají významné dopady na naše životy, a to zejména u těch, kteří jsou objektem profilování. Nicméně čím rychleji pronikají sekuritizační procesy do všemožných aspektů lidského života, tím se tyto mechanismy pomalu normalizují a také jsou neutralizovány množstvím nových bezpečnostních témat, která se každodenně objevují. Dále platí, že se lidé začali v důsledku pokračující digitalizace a rostoucího zájmu médií o komodifikaci dat a roli Facebooku, Googlu, Amazonu a jiných *datagigantů* ze soukromého sektoru různých monitorovacích praktik obávat, a proto cenzurují informace, které o sobě sdílejí. To se týká všech uživatelů internetu, nejen minorit. Nicméně migranti se zdají být obezřetnější a systematictější co do interakcí a sdílení dat na síti, což pak zase ovlivňuje, jak jsou nazíráni druhými. Například britský vládní odbor Daně a cla Jejeho veličenstva (HM Revenue and Customs) systematicky prohlíží obsah zveřejňovaný jeho klienty na sociálních sítích, a pokud nalezne rozpory v datech, která tito klienti nahrají do systému v rámci svých online žádostí, může to být použito proti nim. To, co migranti sdílejí, se tedy může podepsat na jejich finanční situaci. Obecně se ale naše chování na internetu řídí více určitými pravidly, kdy zvažujeme důsledky, jaké sdílení určitého obsahu může mít. Vzniká divduální identita, jejíž důležitým atributem je také etnicita.

S tím úzce souvisí druhé téma. Konflikty a solidarita nejsou nezbytně utvářeny podél etnických hranic, ale spíše na základě aktuálních trajektorií. Etnicita je důležitější z hledis-

ka mezietnických vztahů v zahraničním prostředí, kdy nově příchozí vyhledávají potřebné informace a nacházejí podobnosti mezi sebou a jinými menšinami, které jsou v dané společnosti lépe situované. Například ve Velké Británii mají Romové a Pákistánci důležité vztahy, a to nejen konfliktní, ale také solidární. Řada mých romských informantů ze střední Evropy tvrdila, že jim Pákistánci hodně pomáhají (dávají jim práci, poskytují jim bydlení, pomáhají při vyplňování úředních žádostí, půjčují jim peníze atd.), ale také se na nich stávají značně závislími. Anonymita online vztahů pak otevírá nové možnosti nad rámec běžných migračních sítí. I díky tomu jsou současné reakce na sekuritizaci mnohem sofistikovanější, zacílenější z hlediska získávání informací a každodenní interakce nově příchozích migrantů jsou široce zakotveny v digitálních kulturách mobilních uživatelů. Informace ohledně vyplňování úřední žádosti jsou často nezávislé na jejich rodném jazyce nebo etnickém původu. Otázku digitální solidarity jsme se pokusily reflektovat ve speciální čísle časopisu *Intersections* s Judit Durst, ale obecně toto téma zůstává v podstatě neprozkoumáno. Na druhé straně, online aktivita může kolektivní jednání ovlivňovat také negativně v tom smyslu, že lidé raději praktikují solidaritu formou tweetivismu a liketivismu, než aby se zapojili do organizovaného jednání proti diskriminaci, státnímu útlaku či jiným nespravedlnostem.

AI: Naše kniha o romském aktivismu se přímo netýká kontroly Romů, spíše vrhá kritické světlo na třicet let evropského transnacionálního aktivismu v této oblasti. Autoři mapují vývoj romského sociálního hnutí, stejně jako soudobé debaty, problémy a počínající dynamiku obratu k vytváření spojenectví napříč etnickými hranicemi. Smyslem knihy je tento aktivismus kriticky zhodnotit a poukázat na aktuální dilemata a slepé uličky, čímž oponuje romantizujícímu chápání rezistence, které se v tomto hnutí místy objevuje. Politika identity, do níž se romské hnutí zapletlo, mělo za následek také určité negativní účinky, zejména nedostatek spojenectví a solidarity s jinými sociálními hnutími, jako je antikapitalistické globální hnutí. Aktivismus spočívající v informativních kampaních proti negativním stereotypům vytváří dojem, že pokud se k lidem dostanou ty „správné“ informace, přestanou Romy diskriminovat. Jenomže dynamika vytváření jinakosti a diskriminace je mnohem komplexnější. Dodání informací nezmění lidské myšlení, pokud se zároveň nezmění ekonomický systém, který tuto dynamiku vytvořil. Podle mého názoru, má-li být jakýkoli aktivismus úspěšný, musí se dotýkat mechanismů kapitalismu, skrze něž jsou produkovány sociální nerovnosti s rasializovanými druhými na spodu společenských hierarchií. Nedávné studie rasového kapitalismu, vycházející z myšlenek Cedrica Robinsona, prezentovaných v knize *Black Marxism*, velmi dobře vysvětlují, jak je produkce rasializovaných druhých pro kapitalismus nezbytná a že bude trvat potud, pokud budou našimi hlavními společenskými hodnotami zisk a peníze. Pakliže usilujeme o spravedlivější svět, musíme změnit právě tyto hodnoty. Tento směr zatím ještě nebyl v romském aktivismu probádán, ale současné debaty by mohl posunout dál.

VW: Poněvadž jste obě vystudovaly kulturní antropologii, asi nikoho nepřekvapí, že ve výzkumu používáte etnografii. Nicméně v kriminologii zatím tato metoda není používána tolik, jak by jen mohla – rozhodně ne v té české. Jak byste inspirovaly (mladé) výzkumníky a výzkumnice, které se zajímají o zločin, bezpečnost a související témata, aby se touto cestou vydali?

AI: Etnografie jako výzkumná metoda vychází z premisy, že lidé často něco říkají, a přitom dělají něco úplně jiného. Toho si byl vědom již před sto lety Bronislaw Malinowski, považovaný za „otce“ etnografie. Z toho důvodu výzkum založený výlučně na rozhovorech může jen stěží odhalit, co si lidé skutečně myslí. V rozhovorech lidé často odpovídají tak, jak si myslí, že je to společensky přijatelné, nebo podle toho, co si myslí, že výzkumnice hledá. Co si doopravdy myslí a dělají, to zůstává často skryto. Abychom se k tomu dostali, je zapotřebí nemalé množství času. Teprve pak se lidé přestanou „hlídat“ a začnou se chovat tak jako vždycky. Až se výzkumnice stane, řekněme, neviditelnou, teprve pak začíná mít přístup k sociálním vzorcům jednání, jak se vyskytují v „přirozeném“ prostředí (i když její přítomnost samozřejmě toto prostředí nadále ovlivňuje). Například policisté by jen tak snadno během rozhovoru nepřiznali, že považují Romy za podřadné, nelidské (i když i to se v mém výzkumu stalo). Kritická kriminologie si tuto dynamiku uvědomuje, a proto je také etnografie ve skutečnosti v kriminologickém výzkumu používána stále častěji.

VN: U nás v Utrechtu používáme etnografii v kritické a kulturní kriminologii. Tady předpokládáme, že se všichni naši studenti budou široce zabývat lidmi, o nichž píší. Nicméně nedostatečně zastoupena je digitální sféra. Ráda bych doporučila, aby se o empirickém výzkumu nepřemýšlelo pouze ve smyslu tradiční etnografie, ale aby se zkoumala také sociální média a byla prováděna digitální etnografie. Tím, že zahrneme do výzkumu mobilní zařízení, různé sítě a nové technologie, můžeme s její pomocí prozkoumat nová bezpečnostní témata a můžeme je také prozkoumat novým způsobem. V kriminologii existuje dlouhá debata o kamerových systémech, ale o výzkumu skutečněného prostřednictvím sledovacích kamer, dronů či jiných technologií tam není ani slovo. Tento výzkum má pochopitelně své limity a určité etické aspekty, které by měly být předem dobře zváženy. Nicméně jako jsou mladí výzkumníci dobře seznámeni s používáním moderních technologií, tak i jejich výzkum by z toho mohl čerpat a mohli bychom se dozvědět více o jejich používání v oblasti bezpečnosti.

*Rozhovor vedl Václav Walach, který působí na katedře antropologie Fakulty filozofické Zápa-
dočeské univerzity v Plzni a Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Rozho-
vor byl redakčně upraven a zkrácen.*

Doporučená literatura

- Bhattacharyya, G. (2018). *Rethinking Racial Capitalism*. London: Rowman and Littlefield.
Fassin, D. (2013). *Enforcing Order: An Ethnography of Urban Policing*. Cambridge: Polity.
Ivasiuc, A. (2015). Watching over the Neighbourhood. Vigilante Discourses and Practices in

- the Suburbs of Rome. *Etnofoor*, 27(2), 53–72. <https://www.jstor.org/stable/43656019>
- Ivasiuc, A. (2018). The Order of Things and People: Urban Surveillance Culture in Europe. *On_Culture*. Dostupné z: <https://www.on-culture.org/journal/issue-6/ivasiuc-the-order/>.
- Mirga-Kruszelnicka, A. (2018). „Be Young, Be Roma“: Modern Roma Youth Activism in the Current Panorama of Romani Affairs. In: S. Beck, A. Ivasiuc, (Eds), *Roma Activism: Reimagining Power and Knowledge* (pp. 197–217). New York & Oxford: Berghahn Books.
- Nagy, V. (2018). The Janus Face of Precarity – Securitisation of Roma Mobility in the UK. *Local Economy: The Journal of the Local Economy Policy Unit*, 33(2), 127–146. <https://doi.org/10.1177/0269094218764117>
- Nagy, V. (2018). The Welfare Ban-opticon: Financial Sorting of Low-income Migrants from Central and Eastern Europe. *Review of Sociology*, 26(4), 74–94.
- Nagy, V. (2019). *Crime Prevention, Migration Control and Surveillance Practices. Welfare Bureaucracy as Mobility Deterrent*. Abingon: Routledge.
- Nagy, V., & Durst, J. (Eds). (2018). Transnational Roma Mobilities. *Intersections: East European Journal of Society and Politics*, 4(2), 1–196.
- Rice, S. K., & Maltz, M. D. (Eds). (2018). *Doing Ethnography in Criminology: Discovery through Fieldwork*. Cham: Springer.
- Robinson, C. (2000). *Black Marxism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Van Baar, H. (2014). The Emergence of a Reasonable Anti-Gypsyism in Europe. In: T. Agarin, (Ed), *When Stereotype Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies* (pp. 25–42). Stuttgart: Obidem-Verlag.
- Van Baar, H., Ivasiuc, A., & Kreide, R. (Eds). (2019). *The Securitization of the Roma in Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham (NC): Duke University Press.
- Widmann, P. (2007). The Campaign Against the Restless: Criminal Biology and the Stigmatization of the Gypsies 1890–1960. In: R. Stauber, R. Vago, (Eds), *The Roma: A Minority in Europe. Historical, Political and Social Perspectives* (pp. 19–29). Budapest: Central European University Press.